

บทที่ ๓

พิธีกรรมการจัดงานฌาปนกิจศพในชุมชนตำบลเทพรักษา

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้วางกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมการจัดงานฌาปนกิจศพในชุมชน ตำบลเทพรักษาโดยผู้วิจัยจะศึกษา ในประเด็นรายละเอียดข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่กรณีชุมชนตำบลเทพรักษา และพิธีกรรมการจัดงานฌาปนกิจศพในชุมชนตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนตำบลเทพรักษา

ในการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนตำบลเทพรักษา จะได้ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนตำบลเทพรักษา ขนาดพื้นที่ประชากร เศรษฐกิจสังคม การศึกษา การศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม ตามลำดับ ดังนี้^๑

๓.๑.๑ ความเป็นมาของชุมชนตำบลเทพรักษา

ชุมชนตำบลเทพรักษาเป็น ๑ ใน ๑๓ ตำบล ของอำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสังขะ ไปทางทิศใต้ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายและบางพื้นที่เป็นดินเหนียว มีป่าไม้เป็นบางส่วน และมีลำห้วยไหลผ่าน ๒ สาย คือลำห้วยเสน และลำห้วยตะเคียนโดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนตำบลเทพรักษา ดังนี้

๑) ชาตพันธุ์และภาษา ของชุมชนตำบลเทพรักษา เป็นชนชาวเขมรซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลเทพรักษาแห่งนี้เป็นเวลาานนับหลายร้อยปี อดีตมีภาษาพูดเป็นภาษาเขมร ภาษาเขียนเป็นภาษาไทย ปัจจุบันมีภาษาพูดเป็นภาษาเขมรและมีภาษาลาวหรือไทยอีสานปะปนบ้าง ส่วนภาษาเขียนก็เป็นภาษาไทย เพราะชนชาวเขมรไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง

๒) การปกครอง ตำบลเทพรักษาแบ่งเขตการปกครอง เป็น ๑๓ หมู่บ้าน อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเทพรักษาทั้งหมดดังนี้ คือ ๑) หมู่ที่ ๑ บ้านเทพรักษา ๒) หมู่ที่ ๒ บ้านกะเลงเวก ๓) หมู่ที่ ๓ บ้านอามุย ๔) หมู่ที่ ๔ บ้านตาไทย ๕) หมู่ที่ ๕ บ้านชำเบง ๖) หมู่ที่ ๖ บ้านลันแต้ ๗) หมู่ที่ ๗ บ้านศาลา ๘) หมู่ที่ ๘ บ้านตาพราม ๙) หมู่ที่ ๙ บ้านตาแตรว ๑๐) หมู่ที่ ๑๐ บ้านทับทิมสยาม ๑๑) หมู่ที่ ๑๑ บ้านไพรพยัฒ (๑๒) หมู่ที่ ๑๒ บ้านสะเดาพัฒนา ๑๓) หมู่ที่ ๑๓ บ้านลันแต้อุดมสุข

๓.๑.๒ พิธีกรรมและวัฒนธรรม

๑. วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ การแต่งกายชุดผ้าไหม , การฟังธรรมเทศนา

๒. ประเพณีที่สำคัญของชุมชน ได้แก่

- แห่เทียนเข้าพรรษา

จัดทำประมาณเดือน กรกฎาคม

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลเทพรักษา, แผนแม่บทปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๕, ๒๕๕๖.

จะทำตามที่คนป่วยบอก และญาติ ๆ ทุกคนก็จะมาขอขมาลาโทษที่เคยได้ล่วงเกินกับคนป่วย ลูกหลานบางคนก็จะเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ใหม่ ใส่รองเท้า นาฬิกาให้ ตามแต่ที่ลูกหลานจะจัดให้ โดยพยายามให้ผู้ป่วยระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย จะได้เกิดบุญเกิดกุศลทำให้คนป่วยจากไปด้วยความสงบ และยังมีคนป่วยบางกรณีที่ป่วยเป็นเดือนไม่ยอมตาย ลูกหลานสงสารก็จะนิมนต์พระมาบังสุกุลตาย บังสุกุลเป็น ทำพิธีตัดเวรตัดกรรม ซึ่งพิธีนี้ทำคล้ายกับพิธีสะเดาะเคราะห์ คือเมื่อมีคนที่ยป่วยหนัก ใกล้ตายนั้น ลูกหลานก็จะสืบทอดหรือทำการต่ออายุให้ ด้วยการไปขอข้าวสารตามบ้านต่าง ๆ ใน หมู่บ้าน บ้านละ ๑ ฝากระบอกปูน เอาตามจำนวนอายุของผู้ป่วย และนิมนต์พระ ๔-๕ รูป มาทำการสวดต่ออายุ แล้วเสี่ยงทายว่าผู้ป่วยจะอยู่หรือไปช้าเร็วแค่ไหน หากดวงข้าวสารดูครบตามจำนวนอายุหรือเกินกว่าอายุของผู้ป่วยแสดงว่าผู้ป่วยยังไม่สิ้นอายุ ยังไม่จากไป ยังยึดอายุของผู้ป่วยให้ได้ อยู่กับลูกหลานอีกต่อไป แต่ถ้าดวงข้าวสารดูแล้วไม่ครบตามจำนวนคือน้อยกว่าอายุของผู้ป่วยแสดงว่าผู้ป่วยคนนั้นจะต้องจากไปอย่างแน่นอน วิธีนี้เป็นการเสี่ยงทายที่แม่นยำ จึงมีการปฏิบัติต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการปฏิบัติต่อคนป่วยใกล้ตายลูกหลานญาติพี่น้องที่นิมนต์พระเถระมาสวดต่ออายุ บังสุกุลเป็นให้คนป่วยหนักนั้น มีความเชื่อว่าจะช่วยให้คนป่วยหนักกลายเป็นเบา ยึดอายุของผู้ป่วย ออกไปอีกได้ระยะหนึ่ง หรืออย่างน้อย ๆ คนที่ป่วยใกล้ตายก็ได้ยินเสียงพระสวด ได้รับศีลรับพร ได้ระลึกนึกถึงคุณพระรัตนตรัย จะมีขวัญกำลังใจที่ดีขึ้น ทำให้จิตใจไม่กังวล แม้จะสิ้นใจก็ตายอย่างสงบ “เป็นเหมือนการบอกหนทางให้คนป่วยที่ใกล้ตาย” อย่างประเพณีความเชื่อโบราณ เมื่อมีผู้ป่วยหนักจนถึงขั้นที่ผู้ดูแลรักษาพยาบาลแน่ใจว่า ผู้ป่วยนั้นจะต้องถึงแก่ชีวิต ผู้ที่ดูแลผู้ป่วยมักจะนิมนต์พระสงฆ์หรืออัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ให้ผู้ป่วยแลเห็น และจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่กรวยใบตองให้ผู้ป่วยนั้นประนมมือถือ แล้วบอกให้ผู้ป่วยระลึกถึงพระรัตนตรัยหรือบอกหนทางให้ผู้ป่วยว่า “พระอรหันต์” ให้ผู้ป่วยได้ยิน โดยเชื่อกันมาแต่โบราณว่า เมื่อผู้ป่วยสิ้นใจจะได้ไปสู่สุคติ ครั้นผู้ป่วยหมดลมหายใจแล้ว ให้จุดธูปหนึ่งพันบาทหนึ่ง จุดตามไว้จนหมดเล่ม จึงจะถือว่าถึงแก่กรรมกรรม ที่ทำเช่นนี้เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ป่วยสิ้นใจจริง ๆ จะได้จัดการศพตามประเพณีต่อไป^๒

๒) การใช้สัญญาณบอกข่าว จากการสัมภาษณ์นายสิงห์ สำเริง ปรานัญชาวบ้าน ในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า การใช้สัญญาณบอกข่าวการบำเพ็ญบุญกุศลพบว่า โดยเฉพาะเวลา มีการตายเกิดขึ้น ก็จะมีการใช้สัญญาณบอกให้รู้ ว่ามีการตายเกิดขึ้นเพื่อให้ญาติพี่น้องและชาวบ้าน ได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลตามประเพณี หมายความว่า หลังรู้ว่าผู้ป่วยตายแน่นอนแล้ว ให้เอาฆ้องมาตี ๓ ครั้งๆ ละ ๓ ที (สามลา) ไม่นิยมยิงปืน เพราะปืนเป็นอาวุธสำหรับประหารไม่ใช่สัญญาณแห่งเทพเจ้า ไม่เหมาะในการที่จะเอามายิงในงานศพ ซึ่งเป็นสัญญาณแห่งการกระทำที่ไม่ดี ปัจจุบันนี้ในชุมชนตำบลเทพรักษา บางหมู่บ้านก็มีการจุดประทัดเป็นสัญญาณ แต่ส่วนใหญ่จะใช้ฆ้องเป็นสัญญาณในงานศพเวลาคนตายลง หรือเวลาตั้งศพบำเพ็ญกุศล เวลาสวดมาติกา สวดพระอภิธรรม (การสวดพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ จะตีตามที่พระสวดจบแต่ละคัมภีร์) เวลาแห่ธูปกลับมาตั้งบำเพ็ญกุศล เป็นต้น การตีฆ้องเป็นสัญญาณนั้น เพื่อเป็นการเตือนสติคนที่ยังไม่ตายให้รู้จักระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ๓ อย่าง คือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ การตีฆ้องมักนิยมตี ๓ ครั้งเป็นสัญญาณ

^๒ สัมภาษณ์ นายสิงห์ สำเริง, ปรานัญชาวบ้านหมู่ ๗ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ , ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

หมายความว่า หลังรู้ว่าผู้ป่วยตายแน่นอนแล้ว ให้เอาฆ้องมาตี ๓ ครั้ง ๆ ละ ๓ ที (สามลา) ไม่นิยมยิงปืน เพราะปืนเป็นอาวุธสำหรับประหาร ไม่ใช่สัญญาณแห่งเทพเจ้า ไม่เหมาะในการที่จะเอามาใช้ในงานศพ ซึ่งเป็นสัญญาณแห่งการกระทำที่ไม่ดี^๓

๓.๒.๒ ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ

ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ มีขั้นตอนในการดำเนินการมากมาย ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะประเพณีการจัดงานศพที่ประชาชนส่วนใหญ่นิยม คือ การแจ้งเรื่องการตาย วิธีปฏิบัติในเรื่องการแจ้งการตาย การแจ้งข่าวตาย การเตรียมสถานที่จัดงานศพ การจัดพิธีงานศพ ดังมีขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

๑) การแจ้งเรื่องการตาย การแจ้งเรื่องการตายนี้ ตามพระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๔๙๙ มาตรา ๑๔ กำหนดว่า ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ประสบเหตุจะต้องภายใน ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาที่มีการตายหรือเวลาที่พบศพ การแจ้งเรื่องการตายนั้นแตกต่างกันในแต่ละกรณี

(๑) กรณีตายในบ้าน เจ้าบ้านซึ่งหมายถึงหัวหน้าครอบครัวในบ้านเป็นเจ้าของ ผู้เช่าหรือในฐานะอื่นใดในบ้านก็ตาม หรือผู้พบศพจะต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ ที่ผู้นั้นตายเพื่อขอรับใบมรณบัตร

(๒) กรณีตายนอกบ้าน บุคคลที่ไปกับผู้ตายหรือผู้พบศพหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายมีหน้าที่แจ้งการตายต่อนายทะเบียนหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ณ ท้องที่ที่ตาย

(๓) กรณีตายในโรงพยาบาล ผู้มีชื่อเป็นเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลนั้นเป็นผู้แจ้งการตาย และจะมอบใบมรณบัตรนั้นไป ขอจำหน่ายชื่อผู้ตายออกจากทะเบียนบ้านที่ผู้ตายมีชื่ออยู่

(๔) กรณีตายด้วยเหตุผิดปกติ ได้แก่ ฆ่าตัวตาย ถูกฆ่า หรือประสบอุบัติเหตุ ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ประสบเหตุต้องแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ณ ท้องที่ที่ผู้นั้นตาย หากตายด้วยโรคที่มีพระราชบัญญัติบังคับให้แจ้ง ต้องแจ้งต่อพนักงานฝ่ายปกครอง ณ ท้องที่ที่ตายนั้น

(๕) กรณีตายต่างท้องที่ ไม่ว่าผู้ตายจะตายในบ้าน นอกบ้านที่โรงพยาบาล หรือตายด้วยเหตุผิดปกติก็ตาม หากผู้ตายไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียนในท้องที่ที่ตาย เมื่อไปแจ้งต่อนายทะเบียน ณ ท้องที่ที่ตายแล้ว นายทะเบียนผู้รับแจ้งจะสำเนา มรณบัตร ตอนที่ ๒ ส่งไปยังนายทะเบียนท้องถิ่น หรือนายทะเบียนอำเภอที่มีชื่อผู้ตายในทะเบียน^๔

๒) วิธีปฏิบัติในการแจ้งเรื่องการตาย เพื่อขอใบมรณบัตร

(๑) ผู้แจ้งนำสำเนาทะเบียนบ้าน บัตรประชาชนหรือบัตรประจำตัวของผู้แจ้ง และผู้ตายไปแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ที่ผู้นั้นตายหากตายนอกเขตท้องถิ่นให้แจ้งต่อนายทะเบียนตำบล

^๓ สัมภาษณ์, นายแว มีชัย, , ประชาชนบ้านหมู่ ๗ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^๔ สัมภาษณ์, นายประสิทธิ์ จารัตน์, ประชาชนบ้านหมู่ ๓ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

(๒) นายทะเบียนหรือผู้แจ้งกรอกข้อมูลลงในใบมรณบัตร หลังจากนั้นผู้แจ้งและนายทะเบียนลงชื่อกำกับไว้ในช่องที่กำหนดให้ตามลำดับ

(๓) หากผู้ตายไม่มีชื่ออยู่ในทะเบียน ณ ท้องที่ที่ตายนายทะเบียนจะดำเนินการตามกรณีตายต่างท้องที่ ดังได้กล่าวแล้วในข้อ (๕)

๓) การแจ้งข่าวตาย การแจ้งข่าวให้ผู้เคารพนับถือญาติ หรือผู้ใกล้ชิดผู้ตายทราบเรื่องนั้น กระทำได้หลายทาง หากเป็นญาติหรือผู้คุ้นเคยกันก็โทรศัพท์ โทรเลข หรือวานไปบอก แต่ถ้าประสงค์ให้ผู้เคารพนับถือโดยทั่วไปทราบ ก็แจ้งทางหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุกระจายเสียงก็ได้^๕

ในกรณีที่ผู้ตายเป็นพระสงฆ์หรือข้าราชการชั้นสัญญาบัตรหรือเทียบเท่า หรือเป็นผู้ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทายกหรือผู้จัดงานศพควรมีหนังสือกราบบังคมทูลลาส่งไปยังสำนักพระราชวังเพื่อทรงทราบ ผู้ตายที่เป็นฆราวาส ทายาทหรือผู้จัดงานศพควรจัดดอกไม้ รูป เทียนไปพร้อมกับหนังสือกราบบังคมทูลลาด้วย

๔) การเตรียมสถานที่จัดงานศพ ในปัจจุบันโดยเฉพาะในเมือง นิยมจัดงานศพที่วัดตั้งแต่การอาบน้ำศพไปจนฌาปนกิจ อาจเป็นวัดใกล้บ้านหรือวัดที่ผู้ตายหรือครอบครัวของผู้ตายคุ้นเคย หรือเป็นทายาททายิกาของวัดนั้นหรือวัดที่มีฌาปนสถาน(เมรุ) ที่มีเจ้าหน้าที่จัดการศพ และเป็นศูนย์กลางที่ทั้งเจ้าภาพและแขกจะมาในงานศพได้สะดวก หากจัดพิธีทั้งหมดที่วัดเจ้าภาพก็จะได้รับความสะดวก เพราะทางวัดจะเตรียมทุกอย่างให้พร้อมเสร็จ เพียงแต่เจ้าภาพติดต่อทางวัดไว้ล่วงหน้าเท่านั้น^๖

๕) การจัดพิธีการงานศพ ในชุมชนตำบลเทพรักษาบางงานศพก็มีการจัดงานบำเพ็ญกุศลศพในตอนแรกที่บ้าน ได้แก่พิธีอาบน้ำศพ การตั้งศพ และการสวดพระอภิธรรม แล้วจึงเคลื่อนศพจากบ้านไปฝากหรือเผาที่วัด ดังนั้นเจ้าภาพที่จัดงานศพบางรายที่บ้าน ก็ต้องเตรียมสถานที่รวมทั้งเครื่องใช้เพื่อการนี้โดยอาจจะยืมจากวัด และขอเจ้าหน้าที่จัดการศพของวัดช่วยเหลือทั้งนี้อาจขอคำแนะนำจากเจ้าอาวาสวัดหรืออาจารย์เจ้าพิธี สัปเหร่อ มรรคทายกวัดที่จะจัดเผาศพนั้นด้วย โดยมีพิธีการขั้นตอนในการปฏิบัติต่อศพ คือ ประเพณีการอาบน้ำศพ ประเพณีการแต่งตัวศพ ประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) ประเพณีการตั้งศพ ประเพณีการตามไฟหน้าศพ ประเพณีการชันศพ ประเพณีการไว้ทุกข์ ประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพ ตามลำดับดังนี้

(๑) ประเพณีการอาบน้ำศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า เจ้าภาพที่เป็นลูกหลานและญาติพี่น้องผู้ตาย มักจะมีการขอขมาต่อศพก่อน ด้วยการแต่งขัน ๕ เอาใบตองมาทำเป็นเย็บทำเป็นกรวย แล้วจึงทำความสะอาดศพด้วยการอาบน้ำตามปรกติหรือเช็ดตัวให้ศพเท่านั้น แล้วใช้ผ้าหรือสาส์ชุบน้ำอุ่น ๆ เช็ดถูและรัดเส้นเอ็นให้กลับเรียบร้อย ถ้าศพนั้นน้ำอ้าปากหรือลิ้นตามอยู่ก็จะใช้ผ้าเช็ดเบา ๆ พอให้กลับเหมือนนอนหลับตามปรกติ หรืออาจจะทำความสะอาดด้วยการเช็ดตัวด้วยน้ำอบน้ำหอม

^๕สัมภาษณ์, นายบัณฑิต สุขล้วน, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๙ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^๖สัมภาษณ์, นายจิรพงษ์ ทุนมี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๔ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ประแป้งแต่งตัวให้สวยงาม โดยมีความเชื่อว่าก่อนไปเกิดใหม่ ต้องไปด้วยกายใจที่บริสุทธิ์ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเกิดชาติหน้าจะได้มีผิวพรรณที่ผุดผ่อง

การปฏิบัติเกี่ยวกับศพในขั้นแรกได้แก่ การทำความสะอาดให้ศพหรือการอาบน้ำศพ “ตามประเพณีไทยในการอาบน้ำศพ” การฉีดยาป้องกันกลิ่น การแต่งตัวศพ การมัดศพ การบรรจุศพลงหีบ ควรดำเนินการดังต่อไปนี้^๗

ก. การทำความสะอาดศพ ปัจจุบันไม่นิยมอาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่นหรือน้ำเย็นแล้วลงขมิ้นชันสดหรือพอกตัวสั้มนะครูดมะนาวดังเช่นในสมัยก่อน เพียงแต่ทำความสะอาดด้วยการอาบน้ำหรือเช็ดตัวให้แก่ศพเท่านั้น แต่มักจะจัดให้มีการรดน้ำศพเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง ก่อนการทำความสะอาดศพ มีข้อควรระวังอย่างหนึ่งคือ เมื่อผู้ตายใกล้จะสิ้นใจญาติหรือผู้พยาบาลมักจับมือประนมให้ถืดอกไม้รูปเทียนและบอกหนทางให้ยึดพระรัตนตรัยนั้น เมื่อถึงมรณกรรมแล้วจับมือทอดลงข้างตัวเสีย มิฉะนั้นก่อนถึงเวลารดน้ำศพท่อนมืออาจจะแข็งจับทอดไม่ลงก็ได้

ข. การป้องกันมิให้ศพมีกลิ่นเป็นที่รังเกียจ ปัจจุบันมักจัดการฉีดยาแก่ศพเพราะศพจะต้องตั้งบำเพ็ญกุศลหลายวัน เพื่อป้องกันมิให้ศพมีกลิ่นเป็นที่รังเกียจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ยาที่ใช้ฉีดแก่ศพคือน้ำยา (Formalin) ขนาดน้ำยาที่ใช้ก็ต้องแล้วแต่ขนาดของผู้ตาย ซึ่งเจ้าหน้าที่ของทางโรงพยาบาลที่มาฉีดยาจะเป็นผู้แนะนำให้ การฉีดยาน้ำยาเข้าสู่ร่างกายของผู้ตายก็มักฉีดเข้าตามส่วนสำคัญ ๆ ของร่างกายที่จะก่อให้เกิดการเน่า ได้แก่บริเวณทรวงอกและและหน้าท้อง เป็นต้น น้ำยาจะเข้าไปรดส่วนต่างๆ ภายในร่างกายให้แห้ง ทำให้ไม่เน่าและไม่มีกลิ่น แต่หากไม่ใช้วิธีฉีดยา ก็อาจป้องกันกลิ่นได้อีกวิธีหนึ่ง คือใช้น้ำยาฟอร์มาลินกรอกปากของผู้ตายตามสมควรและราดน้ำยาลงบนร่างของผู้ตาย หรือใช้ใบชาโรยตามตัว

การอาบน้ำศพนี้ จะจัดทำเฉพาะผู้ที่ตายตามปกติเท่านั้น ส่วนผู้ที่ตายอย่างไม่บริสุทธิ์ เช่น ผูกคอตาย ตกต้นไม้ตาย ฆ่าตัวตาย ฯลฯ จะไม่อาบน้ำศพและไม่ตราสัง แต่เจ้าภาพจะนำศพไปฝัง หรือก่ออิฐถือปูนไว้ตามวัด ปัจจุบันมักนิยมจัดการศพเหมือนศพทั่วไป

(๒) ประเพณีการแต่งตัวศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า เมื่ออาบน้ำศพหรือรดน้ำศพเสร็จก็จะมีการแต่งตัวให้ศพ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยเป็นที่สบายตาแก่ผู้ที่มาในงาน โดยมีการเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ใหม่ มีการหิ้วม นุ่งผ้าศพ ใส่เสื้อกลับข้างกลัดกระดุมข้างหลังให้แตกต่างจากคนเป็น แต่ปัจจุบันการแต่งตัวศพนั้นมักแต่งตัวตามปกติทั่วไป ไม่ใส่กลับข้างกลับกระดุมโดยใส่เสื้อผ้าที่คนตายชอบใส่ หรือนิยมเป็นผ้าไหมหรือเสื้อผ้าที่สวยงาม บางหมู่บ้านก็จะนิยมใส่ชุดขาวให้ โดยมีความเชื่อว่าเป็นสีที่บริสุทธิ์ จะได้ไปเกิดใหม่ด้วยความบริสุทธิ์นั่นเอง และมีการหิ้วมไปข้างหลัง และนำหวีที่หิ้วมมาแล้ว หักออกเป็น ๓ ท่อน โยนทิ้งใส่ไปในโลง และมีการทาแป้ง พรมน้ำหอม เสื้อที่ปูรองศพคนตายนั้นก็ต้องกลับข้างด้วยเช่นกัน โดยมีความเชื่อว่าการหิ้วมให้หวีไปข้างหลังนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาตายแล้ว การทาแป้งเพื่อบดกลิ่นของผู้ตาย การที่เราสวมเสื้อให้ศพกลับข้าง หรือฉีกให้ขาดนั้น เชื่อว่าเมื่อวิญญาณได้เดินทางไปยังโลกหนึ่งจะไม่มีวิญญาณอื่นมาแย่งเสื้อไปใส่ และการที่หิ้วมทาแป้งให้

^๗ สัมภาษณ์, นายเตา อินทจักร, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๑๒ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

เมื่อญาติพี่น้องทำให้อย่างไร วิญญาณผู้ที่ล่วงลับก็จะได้ใส่เสื้อผ้าที่ญาติพี่น้อง ลูกหลาน หรืออยู่ในสภาพที่เราแต่งให้เขา ในสมัยโบราณการแต่งตัวศพต้องใช้ผ้าขาวทำนองเดียวกันกับอุบาสกอุบาสิกา นุ่งขาวห่มขาว หากแต่การนุ่งให้ศพนั้น นิยมใช้ผ้าขาวสำหรับนุ่ง ๒ ชั้น คือมีการนุ่งผ้า ๒ ชั้น ชั้นในเอาชายพกไว้ข้างหลังแล้วจึงนุ่งทับข้างนอก ส่วนอีกชั้นหนึ่งนั้นเอาชายพกไว้ข้างหน้า สำหรับผ้าห่มนั้นให้ห่มด้วยผ้าขาวเอวียงป่า การที่นุ่งกลับชายพกอยู่ข้างหลังนั้นเป็นกิจวัตรที่นุ่งของคนตาย และการที่นุ่งโดยมีชายพกอยู่ข้างหน้านั้น เป็นกิจวัตรที่นุ่งสำหรับคนเป็น การแต่งตัวให้คนตาย จะแตกต่างจากการแต่งตัวของคนที่มีชีวิต แต่ปัจจุบันการแต่งตัวศพนั้น มักแต่งตามแบบที่ผู้ตายเคยแต่งในขณะมีชีวิตอยู่ มักจะใช้เสื้อผ้าชุดใหม่ ๆ หรือชุดที่ผู้ตายชอบสวมใส่ ครั้นสวมใส่เรียบร้อยแล้ว ก็จะแต่งหน้าหรือหวีผมให้แก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย^๕

(๓) ประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า เมื่อแต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการมัดศพหรือมัดตราสัง โดยสัปเหร่อจะเป็นผู้มัด มีการเอาด้ายดิบมามัดศพเรียกว่า ตราสัง มัดเป็นบ่วง ๓ เปลาะ ก่อนตราสัง สัปเหร่อจะทำถุงผ้าขาวสวมศีรษะของศพสวมมือทั้งสองข้างแล้วให้ถือกรวยดอกไม้ธูปเทียนและสวมเท้าแล้วใช้ด้ายดิบเส้นขนาดนิ้วก้อย ทำเป็นบ่วงสวมคอ บ่วงที่สองรัดรอบหัวแม่มือและข้อมือทั้งสองข้างให้ติดกัน บ่วงที่สามรัดรอบหัวแม่เท้าและข้อเท้าทั้งข้างให้ติดกัน เรียกว่าตราสังหรือดอยโน เมื่อเสร็จแล้วด้วยผ้าขาวยาวสองทบ ชายผ้าทั้งสองอยู่เหนือศีรษะสำหรับขมวดเป็นต้นหอย แล้วมัดด้วยด้ายดิบขนาดหัวแม่มือ มัดขึ้นมาเป็นเปลาะ ๆ โดยมีความเชื่อว่า เพื่อกันไม่ให้ศพเบ่งขยายตัวได้ในเวลาขึ้นอืดรัดด้ายกับชายผ้าที่ขมวดเป็นต้นหอย อยู่บนศีรษะให้แน่น แล้วเหลือชายเส้นด้ายที่มัดนั้นปล่อยไว้พอสมควรที่พอจะเป็นสายยาวออกมา นอกโลงได้ แล้วยกศพที่มัดแล้วนั้นวางลงในโลงซึ่งเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว^๖

(๔) ประเพณีการตั้งศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า ก่อนยกศพลงโลงนั้น จะมีไม้ไผ่ ๔ อันผ่าเป็นซีกวางเรียงรองพื้นโลง ซึ่งสมัยก่อนโลงศพมักเป็นโลงที่ทำเองพื้นจึงใช้ไม้ไผ่รองเป็นซีกห่างกันเล็กน้อย เพื่อให้อากาศถ่ายเท หรือน้ำเหลืองศพหยดลงใต้โลงได้ แต่ปัจจุบันมักใช้โลงสำเร็จหรือโลงเย็นจึงไม่ค่อยมีไม้ไผ่รองโลงศพเหมือนสมัยก่อน และมีการเอาหนามวางเพื่อช่วยปิดรั้วความ คือจะใช้หนามกวาดภายในโลงเพื่อให้สิ่งไม่ดี สิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรออกไปจากโลงนี้ เหมือนกับเป็นการบอกว่าโลงนี้มีเจ้าของแล้ว เขากำลังจะมาอาศัยอยู่ใหม่ทำนองนั้น การตั้งศพจะหันศีรษะของคนตายไปทางทิศตะวันตก โดยมีความเชื่อว่า พระอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกเปรียบเหมือนกลมตาอุโลก (เกิด) ส่วนพระอาทิตย์ตกดินเหมือนปิดตาไม่เห็นโลก (ดับ) ให้ศพดูพระอาทิตย์ตกดิน คือได้ตายไปแล้ว และเชื่อกันว่าทิศตะวันตกเป็นทิศของคนตาย ความหมายของคำว่า ” ตก ” ในที่นี้ก็คือการดับนั่นเอง การตั้งศพนั้น จะตั้งไว้ที่บ้านเพื่อบำเพ็ญกุศลก็ได้ จะเอาไปถืออัฐีก่อนหรือฝังก็ได้ ตลอดจนถึงบนเชิงตะกอนเพื่อเผา ถือว่าต้องตั้งหันศีรษะศพไปทางตะวันตกเสมอ ทั้งนี้ถือเป็นประเพณีสืบมา โดยมี

^๕ สัมภาษณ์, นายวิลาศ แต้พยอม, ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^๖ สัมภาษณ์, นายเตา อินทจักร, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๑๒ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

เรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งพระอิศวรทำพิธีโกนจุพระชินेत (เห็นจะเป็นพระพิฆเนศ) ไม่ได้เชิญพระอังคารไปร่วมพิธี พระอังคารโกรธบันดาลให้มีมาตัดเศียรพระชินेतไปทิ้งในแม่น้ำ พระอิศวรจึงได้ใช้ให้พระเพชฌุกรม (เห็นจะเป็นพระวิศวกรรม) ไปเอาศิระษะมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานที่นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกมาต่อ พระเพชฌุกรม ไปพบช้าง ๒ เชือก นอนศีรษะไปทางตะวันตก จึงตัดศีรษะมาถวายพระชินेत ๆ พระชินेतจึงมีเศียรเป็นช้าง ด้วยเหตุนี้คนเราจึงไม่นอนหันศีรษะไปทางตะวันตก แต่การตั้งศพจะหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก หรือมีความจำเป็นที่จะตั้งศพให้หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกไม่ได้ ก็นิยมหันศีรษะไปทางทิศใต้แทน ไม่เห็นปรากฏว่ามีการหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกหรือทิศเหนือเลย^{๑๐}

(๕) ประเพณีการตามไฟหน้าศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า หากศพอยู่ที่บ้านจะบรรจุโลงแล้วหรือยังก็ตาม ให้มีการตามไฟศพวางไว้ทางปลายเท้า ในสมัยโบราณเขาใช้กะลามะพร้าวพร้อมทั้งเนื้อซีกหนึ่ง ใส่น้ำมันมะพร้าว ไขนมหองหลวงร้อยด้ายดิบเป็นไส้ ลอยในน้ำมันมะพร้าวนั้น แต่ปัจจุบันในชุมชนตำบลเทพรักษา ใช้การจุดไฟตะเกียงหรือเทียนใช้แสงแล้ววางไว้ที่ปลายเท้าศพตลอดเวลา การจุดตะเกียงที่ปลายศพหรือข้างศพนั้นเพื่อเป็นแสงสว่างให้กับดวงวิญญาณเพื่อไม่ให้หลงทางเดินไปที่อื่น และในสมัยก่อนจุดเพื่อเป็นแสงสว่างให้กับผู้ที่มาร่วมงาน และจุดรูปหัวศพ โดยจะจุดไว้จนเสร็จงาน โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีจุดตะเกียงที่ปลายเท้าศพว่า การใช้ตะเกียงหรือเทียนจุดไว้ที่ปลายเท้าศพตลอดเวลาเพื่อความสว่าง ทำให้ไม่มืดและไม่น่ากลัว และเป็นการจุดบูชาตามไฟหน้าศพด้วย^{๑๑}

(๖) ประเพณีการเซ่นศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า การนำอาหารมาเซ่นศพ ในระหว่างตั้งศพบำเพ็ญกุศล นับแต่วันตายต้องจัดหาน้ำใส่สำหรับมาตั้งไว้ข้างโลงวันละสองเวลาคือเช้าและเย็น บางหมู่บ้านจัดเซ่นศพทั้ง ๓ เวลา เป็นการเซ่นสังเวยศพ ภาษาภูย เรียกว่า ซังเอย เครื่องที่ใช้ซังเอยหรือใช้เซ่น ภาษาภูย เรียกว่า พรารเวน ซึ่งเป็นการจัดอาหารให้ผู้ที่เสียชีวิตได้กินครบทุกมื้อเหมือนตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ การแต่งเครื่องเซ่นศพ มีน้ำ ข้าว ดอกไม้ รูป เทียน หรืออาหารที่ผู้ตายชอบทาน ส่วนมากก็มักจะเป็นอาหารประเภทเครื่องในสัตว์ บางหมู่บ้านมีการเซ่นศพ โดยมีเหล่าชาว ๑ ขวด ค่าครู ๒๔ บาท ไข่ไก่ กรวยเย็บเป็นกระทง เวลาจะเซ่นศพให้เคาะโลง ๓ ครั้ง บอกให้ศพมารับประทานอาหาร ถ้าผู้ตายเป็นปู่ก็บอกว่า ปู่กินข้าว บอกดังนั้นทุกคราวไป ตั้งอาหารเซ่นราวชั่วโมงหนึ่ง จึงยกกลับ บางแห่งทำการเซ่นถึง ๗ วัน แล้วปิดศพหรือนำศพไปวัด

^{๑๐} สัมภาษณ์, นายนาถ สุขอุ้ม, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๑} สัมภาษณ์, นายสุวรรณ ศาลาจันทร์, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ในปัจจุบันเท่าที่ปรากฏเห็นการเซ่นมักทำทุกวันโดยญาติหรือลูกหลานเป็นผู้นำมาเครื่องเซ่นโดยมากก็แบ่งมาจากอาหารที่ทำไว้สำหรับเลี้ยงผู้มาร่วมงาน หรือไม่ญาติก็เตรียมอาหารที่ผู้ตายชอบรับประทานโดยนำมาเองเพื่อเซ่นศพ วันละ ๒ เวลา หรือ ๓ เวลาก็มี^{๑๒}

(๗) ประเพณีการไว้ทุกข์ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า นับแต่วันตายเป็นต้นไป ญาติพี่น้องจะไว้ทุกข์ให้แก่ผู้ตาย ส่วนผู้ร่วมงานศพก็ไว้ทุกข์เหมือนกัน การไว้ทุกข์เป็นการแสดงความอาลัยรักและความเคารพต่อผู้ตาย โดยปัจจุบันมักนิยมไว้ทุกข์ในด้วยการแต่งกายชุดเสื้อผ้าสีดำ เป็นการไว้ทุกข์ในระยะสั้น ในช่วงที่มีการจัดงานศพเท่านั้น

บุคคลที่ไว้ทุกข์มี ๒ ประเภทคือ บุคคลที่อยู่ในครอบครัวของผู้ตายและคนอื่น สำหรับการไว้ทุกข์ภายในครอบครัวนั้น ถ้าผู้ตายเป็นบิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ สามเณร บุตร มีประเพณีไว้ทุกข์แต่โบราณ ตั้งแต่ ๑๐๐ วัน ถึง ๑ ปีสมัยปัจจุบันก็ลดระยะเวลาลงไปเป็น ๗ วัน ถึง ๑ ปี และที่ย่อยที่สุดคือ หลังจากทำบุญเก็บอัฐิแล้วจึงออกทุกข์ สำหรับบุคคลอื่นที่เป็นผู้เคารพนับถือแก่ผู้ตายนั่นก็อาจไว้ทุกข์ให้แก่ผู้ตายในระยะเวลานั้นๆ เช่น ๓ วัน ๗ วัน ตามความสมัครใจ ถ้ามีความจำเป็นต้องไปร่วมงานมงคลในระหว่างช่วงเวลาไว้ทุกข์ เช่น งานมงคลสมรส เป็นต้น ก็อาจจะออกจากทุกข์ได้ชั่วคราวเฉพาะเวลาที่ไปร่วมงานนั้นเท่านั้น โดยการแต่งกายแบบสุภาพสีอ่อนๆ เช่น สีขาว สีเทา สีนวล เป็นต้น^{๑๓}

(๘) ประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า ก่อนเอาเงินใส่ปากศพ มีการเขียนคาถาเป็นภาษาบาลี ๔ คำ ในกระดาดว่า จิ เจ รุ นิ แล้วใส่ปากให้คนตาย ในการเขียนคาถาเป็นภาษาบาลี ๔ คำ ในกระดาดว่า จิ เจ รุ นิ แล้วใส่ปากให้คนตายนั้นมีความเชื่อว่าจะให้ได้ไปสู่สุคติ และในการเอาเงินหรือของมีค่าใส่ในปากศพ กล่าวกันว่าเพื่อให้ผู้ตายติดตัวเอาไปใช้สอยในเมืองผี หรืออีกนัยหนึ่งสำหรับเป็นค่าจ้างสัปเหร่อ หรือเป็นค่าจ้างผ่านทาง โดยมีความเชื่อตามเรื่องเล่าไว้ว่า สามเณรรายาคู่หนึ่งอยู่ด้วยกันมาจนแก่ มีทองคำติดตัวอยู่หนักบาทหนึ่ง สามเณรรายาต่างสัญญากันว่า “ถ้าใครตายก่อน ให้เอาทองคำหนักบาทหนึ่งนี้ ใส่ปากไปให้” ต่อมาสามเณรตายก่อน รายาจึงเอาทองคำหนักบาทใส่ปากให้สามเณร แล้วก็นำศพไปเผาไฟได้ไหม้ทองคำนั้นขาดไป คงเหลือเพียงสามสลึง ครั้นนั้นพระมหากษัตริย์เรียกเก็บทองคำเรือนละหนึ่งบาท หลิงหม้ายคนนั้นจึงไปเก็บทองคำในกองฟอน ซึ่งยังคงเหลืออยู่หนักสามสลึง นำมาถวายพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ไม่ทรงรับจะเอาให้เต็มบาท หลิงหม้ายเจ้าของทองคำจึงทูลว่า แต่ก่อนทองคำนี้หนักเต็มหนึ่งบาท ครั้นสามเณรตายจึงเอาใส่ปากสามเณรตามที่สัญญาไว้ และนำสามเณรไปเผาไฟได้ไหม้ทองคำนี้ขาดไป เหลืออยู่เพียงสามสลึงไม่เต็มบาท ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแก่ผู้ยากเกิด พระมหากษัตริย์ได้ทรงสดับก็

^{๑๒} สัมภาษณ์, นายพิรุณ แสงศรี, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓} สัมภาษณ์, นายคำ บุญเนื่อง, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๗ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

เกิดธรรมสังเวช จึงประกาศยกเลิกไม่เก็บทองคำกราษฏรอีกต่อไป อาศัยเหตุนี้ในกาลต่อมาผู้ที่ไม่มีทองคำถึงบาท จึงได้ใช้เงินใส่ปากศพแทน จนเป็นประเพณีกระทำกันสืบ ๆ มา^{๑๔}

๓.๒.๓ ประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ

การตั้งศพบำเพ็ญกุศลไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่วัด ในชุมชนตำบลเทพรักษา มักจะตั้งศพบำเพ็ญกุศล ๒ คืนบ้าง ๓ คืนบ้าง แต่ถ้าเป็นศพของข้าราชการหรือผู้มีฐานะดีก็จะตั้งศพบำเพ็ญกุศล ๕-๗ วันในระหว่างตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้น ก็เจ้าภาพก็จะนิมนต์พระสงฆ์สวดศพ ซึ่งการสวดศพนั้นก็เป็นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ซึ่งมีความเชื่อตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาว่า การฟังพระสงฆ์สาธยายมนต์นั้น จะก่อให้เกิดบุญกุศลมากมาย ซึ่งนิยมนิมนต์พระสงฆ์สวดศพ โดยมีประเพณีการสวดมาตिका การสวดพระอภิธรรม การสวดพระพุทธรูปตามลำดับ ดังนี้^{๑๕}

๑) การสวดมาตिका จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายก ในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า ในชุมชนตำบลเทพรักษา เมื่อมีการเสียชีวิตลงก่อนจะบรรจุศพลงในหีบหรือโลง ก็จะนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป สวดมาตिका คือบทตั้งหรือห้วงของพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ แต่ในบางหมู่บ้านก็จะนิมนต์พระทุกรูปในวัดสวดมาตिकाและบังสุกุลศพ ซึ่งมีความเชื่อว่าการสวดมาติกานั้นเป็นการเบิกโลงและเชิญวิญญาณของผู้ตายให้รับทราบถึงการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ของญาติพี่น้อง โดยจะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดทุกวัน นิยมให้พระสงฆ์สวดในเวลากลางวัน ในเวลา ก่อนพระฉันเช้าหรือเพลแล้วแต่ความสะดวก บางเจ้าภาพที่มีญาติพี่น้องเยอะก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดทั้งรอบเช้าและเพล ถ้าเจ้าภาพจัดให้มีการแสดงธรรมก็มักจะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดมาตिकाต่อท้ายหรือรับการแสดงธรรม ซึ่งการสวดมาตिकाเช่นนี้มักจะเป็นวันที่จะมีการฌาปนกิจศพหรือประชุมเพลิงหรือก่อนจะนำศพไปที่เชิงตะกอนหรือฌาปนสถาน (เมรุ) ส่วนการสวดอีกครั้งในการนำอัฐมาตั้งบำเพ็ญกุศลหรือทำบุญอุทิศวันสุดท้าย ก่อนถวายบังสุกุลเครื่องไทยธรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย^{๑๖}

๒) การสวดพระอภิธรรม จากการการประชุมสัมมนาประเพณีการจัดงานศพชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า ในชุมชนตำบลเทพรักษาจะนิยมนิมนต์พระสงฆ์สวดตอนกลางคืนเป็นการสวดพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ พระอภิธรรมนั้นแปลว่าธรรมอันยิ่ง ธรรมอันเจริญ หรือธรรมะชั้นสูง หมายความว่า เป็นธรรมะที่เป็นปรมาตถธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเมื่อยถาลงคมีแต่นามกับรูป เรียกว่านามรูป ดังนั้นเมื่อมีการตายซึ่งเป็นการสูญเสียไปตามมารดาหรือญาติพี่น้อง เป็นความเศร้าโศก เหตุนี้ในงานจึงนิมนต์พระให้สวดพระอภิธรรม อีกนัยหนึ่งเป็นคติความเชื่อเรื่องที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วนำพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์โปรดพุทธมารดาเพื่อสนองคุณ จากเหตุผลเรื่องนี้บุตรธิดาของผู้ตาย จึงนิมนต์พระสงฆ์สวดพระ

^{๑๔} สัมภาษณ์, นายสมบุญ แก้วสว่าง, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๘ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๕} สัมภาษณ์, พระครูไพโรจน์วุฒิกุล วัดเทพประทาน ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, นักบวช, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๖} สัมภาษณ์, พระอธิการอ้อม, พระสงฆ์ หมู่ ๔ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

อภิธรรม ๗ คัมภีร์ เพื่อทดแทนพระคุณของบิดามารดา จากความเชื่อเหล่านี้จึงทำให้มีการสวดพระอภิธรรมงานศพเฉพาะผู้ที่เป็นบิดามารดาหรือผู้สูงอายุเท่านั้น ส่วนศพเด็กหรือผู้ที่ยังไม่มีครอบครัวและลูกหลาน ก็จะมีให้พระสงฆ์สวดมาตिकाแทน ในสมัยก่อนนั้นนิยมอาราธนาพระสงฆ์ให้สวดตลอดรุ่ง เพราะตั้งศพในบ้านจะได้ถือพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความอบอุ่นบ้านเจ้าของศพ ต่อมาเห็นว่าเป็นการเกินความจำเป็น จึงตัดลงมาให้มีการสวดเพียงครั้งคืน หรือ ๒๔.๐๐ น. และเหลือเพียง ๒๒.๐๐ น. แต่ปัจจุบันนิยมตั้งศพในวัดกันมาก และเห็นว่าดีก็มากจึงเหลือเวลาเพียงไม่เกิน ๒๑.๐๐ น. ส่วนเวลาเริ่มสวดโดยทั่วไป เริ่มเวลา ๑๙.๐๐ น. หรือ ๑๙.๓๐ น.

การสวดอภิธรรม ซึ่งถือว่าเป็นยอดแห่งธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้เทศนาแทนคุณพระชนนี ต่อมาจึงนิยมนำพระอภิธรรมนี้มาเป็นบทสวดในงานบำเพ็ญกุศลศพ การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดตามความเข้าใจคือมาสวดให้บุญผู้ตาย แต่ความเป็นจริงหาใช่เช่นนั้นไม่ การสวดพระอภิธรรมของชุมชนในตำบลเทพารักษ์ปัจจุบัน จะนิมนต์พระสงฆ์ทุกรูปที่นิมนต์มา สวดพระอภิธรรมเพียงรอบเดียว แล้วก็จะมีเจ้าภาพเข้าถวายจตุปัจจัยเป็นชุด ๆ ละเท่าจำนวนพระสงฆ์ที่สวด ซึ่งเจ้าภาพก็มีหลายชุด บางแห่งเจ้าภาพเยอะต้องใช้เวลาในการเข้าถวายพระสงฆ์เป็นชั่วโมงจึงจะครบทุกคน นับเป็นเรื่องที่เสียเวลามากเหมือนกัน การสวดพระอภิธรรมนอกจากจะนิยมสวดในตอนกลางคืนแล้ว ก็ยังนิยมสวดในเวลาเช้าศพไปสู่เชิงตะกอน หรือเวลาเผาศพเรียกว่าสวดพระอภิธรรมหน้าไฟ หรือ ดับไฟ^{๑๗}

๓) การสวดพระพุทธรูป จากการการประชุมสัมมนาประเพณีการจัดงานศพชุมชนตำบลเทพารักษ์ พบว่า การสวดพระพุทธรูป หรือการเจริญพระพุทธรูป ก็คือการสวดมนต์นั่นเอง เพียงแต่ว่า ใช้เรียกแตกต่างกันตามงาน คือถ้าเป็นงานมงคลก็จะเรียกว่า “เจริญพระพุทธรูป” แต่ถ้าเป็นงานอวมงคลหรืองานศพก็จะเรียกว่า “การสวดพระพุทธรูป” ซึ่งการสวดพระพุทธรูปนั้นจะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดเวลานำเอาอัฐิของผู้ตายมาตั้งบำเพ็ญกุศล โดยจะนิยมสวดตอนกลางคืนยกเว้นบางงานเก็บอัฐิตอนเย็นมาตั้งบำเพ็ญกุศลไม่ทัน ก็จะเก็บอัฐิช่วงเช้าแล้วนำมาตั้งบำเพ็ญกุศลพร้อมทั้งนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปและถวายพรพระไปพร้อมทีเดียวเลย ในกรณีตายที่บ้านแล้วนำศพมาจัดงานที่วัด เจ้าภาพก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์ไปสวดมนต์ที่บ้านหลังจากเสร็จงานแล้ว เพื่อจะได้ขจัดปัดเป่าเสนียดจัญไรสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ เพื่อจะได้เกิดสิริมงคลและพระสงฆ์จะได้พรมน้ำพระพุทธรูปให้ด้วย^{๑๘}

๓.๒.๔ การบวชนาคและการจุณศพ

การบวชนาคหรือการบวชน้ำไฟ ซึ่งมีประเพณีนิยมตามความเชื่อสืบมาว่า หากผู้ตายมีบุตรหรือหลานชายที่มีอายุพอสมควร เจ้าภาพก็จะจัดให้บุตรหรือหลานชายบวชเป็นภิกษุหรือสามเณรในวันเผา ถือกันว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรียกว่าบวชนาคหรือบวชน้ำไฟ การบวชนาคนี้จะบวชกี่วันก็ได้ ตามปรกติมักจะเป็น ๓ วัน แต่ที่บวชอยู่ตลอดชีวิตเลยก็มี

^{๑๗} สัมภาษณ์, พระอธิการอ้อม, อ่างแล้ว.

^{๑๘} สัมภาษณ์, พระอาจารย์วิโรจน์, เจ้าอาวาส หมู่ ๗ บ้านศาลา ตำบลเทพารักษ์ อำเภอสหัส จังหวัดสุรินทร์, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

๑) การบวชนาคพบการบวชนาคหรือการบวชนาคไฟนั้น ก่อนจะนำศพไปเผาหรือไปฝัง เจ้าภาพมักถือตามประเพณีอย่างหนึ่งว่า บุตรชาย หลานชาย ต้องบวชอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ซึ่งอาจเป็นบิดามารดา ปู่ย่าตายายหรือญาติผู้ใหญ่ก็ตาม ถ้าเป็นผู้หญิงก็มักนิยมให้บวชเป็นศีลจารินี เป็นการบวชชั่วคราวพอเผาศพแล้วก็ลาสิกขาไป

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า ในชุมชนตำบลเทพรักษานั้นก็มีประเพณีนิยมให้ลูกหรือหลานชายบวชนาคไฟหรือบวชนาคพบเช่นเดียวกัน โดยบวชเป็นสามเณร ซึ่งผู้ที่บวชนั้นก็จะมีตั้งแต่อายุ ๗ ขวบขึ้นไป แต่ถ้าหากลูกหลานที่มีอายุน้อยบวชไม่ได้ ก็จะเป็นลูกหลานที่มีอายุมากก็ได้ เจ้าภาพต้องเตรียมเครื่องบวชและพาผู้ที่จะบวชไปหาพระอุปัชฌาย์ที่วัดใกล้บ้านเพื่อบวชให้ ซึ่งการบวชนั้นก็จะทำแบบง่าย ๆ ไม่มีพิธีต้องอะไรมากนัก เพราะเป็นการบวชชั่วคราวและเป็นการบวชจุศของบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ แต่ปัจจุบันสังเกตเห็นได้ว่าการบวชนาคพบจะมีลูกหลานอยากบวชกันมากบางที่ก็มีบวชถึงสิบรูปก็มี อันนี้อาจจะมีแรงจูงใจจากเจ้าภาพที่มีการถวายปัจจัยแก่สามเณรใหม่ด้วย^{๑๙}

๒) ประเพณีการจุศศพ การจุศศพที่ใส่หีบหรือโลงแห่ไปสู่เชิงตะกอนมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติคือ^{๒๐}

(๑) ข้อห้าม คือห้ามนำศพออกทางประตูเรือน“เมื่อนำศพออกจากเรือนไปวัด จะนำศพออกทางประตูไม่ได้ ต้องพังฝาเรือนให้ศพออกไปทางนั้น และห้ามไม่ให้ลอดชื้อเรือนด้วย” เรื่องการห้ามนำศพออกทางประตูเรือนนั้น แม้แต่ในเมืองใหญ่หรือพระนครที่มีกำแพงเมือง มีประตูเข้าออก เมื่อมีคนตายภายในเมือง ต้องนำศพออกนอกเมือง จะห้ามออกประตูกำแพงเมืองไปได้ ต้องมีประตูฝ้อออกเป็นประตูพิเศษ อย่างประตูสำราญราชวรวิหารใกล้เสาชิงช้า ซึ่งเป็นทางออกสำหรับศพจากฝั่งพระนคร เรียกกันว่าประตูฝ้อ ในพระบรมมหาราชวังก็มีประตูพิเศษชนิดนี้เหมือนกัน อีกข้อห้ามหนึ่งคือห้ามไม่ให้หามศพข้ามไร่นาข้ามสวน โดยมีความเชื่อว่าจะจะเป็นเสนียดจัญไรแก่ไร่นาและสวนเหล่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้วที่ห้ามอาจเป็นเพราะเจ้าของไร่นาหรือสวนรังเกียจว่าเป็นอับมงคล ในการที่จะนำศพผ่านเข้าไปในเขตที่ดินของเขา หรือเกรงว่าจะไปเหยียบต้นข้าวและต้นไม้ที่ปลูกไว้เสียหาย ครั้นนานเข้าผู้ที่ไม่ทราบความหมายก็เลยถือเป็นประเพณีสืบกันมาจนถึงปัจจุบัน

(๒) ข้อปฏิบัติ จากการการประชุมสัมมนาประเพณีการจัดงานศพชุมชนตำบลเทพรักษา พบว่า ในการจุศศพของชุมชนตำบลเทพรักษานั้น ก่อนยกโลงศพออกจากที่ตั้งบำเพ็ญกุศลเพื่อนำไปสู่เชิงตะกอน ก็จะมีการนิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกาและลูกหลานญาติพี่น้องตลอดถึงผู้ที่มาร่วมในพิธีก็จะพากันขอมาต่อศพก่อน จากนั้นก็จะนำศพแห่ไปสู่เชิงตะกอน ซึ่งการแห่และจุศศพนั้นก็จะมีประเพณีปฏิบัติตามความเชื่อหลายอย่างคือ จะมีสัปเหร่อเดินนำทางโปรยข้าวตอก ถัดไปก็จะมีพระเถระพระสงฆ์และสามเณรที่บวชนาคพบ ตลอดถึงลูกหลานญาติพี่น้องและผู้ที่มีส่วนร่วม ช่วยกันจุศศพ ซึ่งเครื่องจุศศพนั้นก็ประกอบไปด้วย ต้นอ้อย เส้นไหมหรือด้ายที่มัด

^{๑๙} สัมภาษณ์, นายเรียบ สุขสัน, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๒๐} สัมภาษณ์, นางจำเนียร แรงหาญ, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๑ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

รวมกันหลาย ๆ เส้น ต่อจากปลายต้นอ้อย โดยทอดยาวออกไปให้ทุกคนจับต่อ ๆ กัน ส่วนต้นอ้อยจนสุดปลายอ้อยนั้นพระสงฆ์จะเป็นผู้ถือจูงศพ ส่วนลูกหลานบางคนก็จะพากันถือพวงหรีด กระจ่างรูป รูปภาพของผู้ตายและสิ่งของอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนตาย ในการแห่ศพนั้นเจ้าภาพก็จะนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป ขึ้นชานสวดพระอภิธรรม โดยมีพระเถระอีกรูปหนึ่งนั่งอยู่บนชานน่านาง โดยจะแห่ศพเวียนซ้ายรอบเชิงตะกอนหรือฌาปนสถาน(เมรุ) ๓ รอบ

๓.๒.๕ ประเพณีปฏิบัติในการเผาศพ

หลังจากที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านหรือที่วัด ประเพณีปฏิบัติในการเผาศพของชุมชนตำบลเทพรักษา นั้น มีประเพณีปฏิบัติก่อนการเผาศพหลายอย่างที่น่านสนใจ และถือว่าเป็นวันสำคัญของงาน ซึ่งมีพิธีกรรม ข้อปฏิบัติคือ ประเพณีการตั้งศพบนจิตกาธานหรือเชิงตะกอน ประเพณีการทอดผ้าบังสุกุล ประเพณีการเผาศพ ตามลำดับ ดังนี้^{๒๑}

๑) ประเพณีการตั้งศพบนจิตกาธานหรือเชิงตะกอน เมื่อแห่ศพรอบฌาปนสถานหรือเชิงตะกอนแล้ว จากนั้นลูกหลานก็จะช่วยกันยกศพนำไปที่เชิงตะกอน เมื่อถึงเชิงตะกอนหรือจิตกาธานแล้ว ก็จะยกศพขึ้นกระแทกเชิงตะกอนหรือจิตกาธานเบา ๆ ๓ ครั้ง จากนั้นก็วางโลงศพลงบนเชิงตะกอนหรือจิตกาธานต่อไป ผู้ที่เป็นเจ้าภาพต้องนำเบี้ยทั้งลงที่เชิงตะกอนให้ตากาลียายกลาเป็นจำนวน ๓๓ เบี้ย หรือ ๕๐ เบี้ย ซึ่งในต่อมาใช้สตางค์แทน และก็มีมีการโปรยทานให้แก่เด็ก ๆ ด้วย

๒) ประเพณีการทอดผ้าบังสุกุล จากการการประชุมสัมมนาประเพณีการจัดงานศพชุมชนตำบลเทพรักษา เรื่องการจูงศพและเผาศพพบว่า การประกอบพิธีทอดผ้าบังสุกุลหน้าเมรุ นั้น มักจะนิยมทำกันในกรณีเผาศพที่ฌาปนสถาน(เมรุ) เพราะมีความสะดวกเหมาะสม ในการประกอบพิธี ไม่เหมือนการเผาศพที่ป่าช้าหรือที่ทุ่งนา หรือในที่กลางแจ้งทั่วไป อาจจะสะดวกในการดำเนินการไม่ว่าจะเป็นที่นั้งหรือสถานที่ ตลอดถึงอุปกรณ์เครื่องเสียง เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ซึ่งการประกอบพิธีทอดผ้าบังสุกุลก่อนที่จะเผาศพในปัจจุบันก็มีพิธีการ ดังนี้

(๑) การเทศน์ มักนิยมจัดให้มีการแสดงธรรมสังเวชหน้าเมรุ โดยจะนิมนต์พระเถระที่เป็นองค์ธรรมกถึกหรือประธานในพิธีฝ่ายสงฆ์ เป็นผู้แสดงธรรมสังเวช โดยมีคติความเชื่อว่า เป็นการบำเพ็ญบุญกุศลส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และถือว่าได้ให้ธรรมะเป็นทานอีกด้วย

(๒) การมอบทุนสาธารณกุศล เจ้าภาพที่เป็นข้าราชการหรือที่มีฐานะดี ก็จะนิยมให้มีการมอบกองทุนสาธารณกุศลให้แก่วัด สถานศึกษา องค์กร สมาคมต่าง ๆ เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์และได้อุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตายด้วย ซึ่งมีข้อน่าสังเกตว่าการมอบทุนสาธารณกุศลนั้น ในชุมชนเพิ่งจะมีเมื่อสิบกว่าปีที่ผ่านมา เมื่อก่อนหน้านั้นก็ยังไม่ค่อยมี คิดว่าอาจได้แบบอย่างมาจากภาคกลาง ซึ่งมีการมอบทุนการกุศลต่าง ๆ และเป็นการได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์นั่นเอง

(๓) การทอดผ้าบังสุกุล ปัจจุบันนิยมทอดผ้าบังสุกุลหลายชุดและมีเจ้าภาพอยากทอดผ้าบังสุกุลเยอะ จึงทำให้การทอดผ้าบังสุกุลหน้าศพนั้นต้องใช้เวลานานพอสมควร

^{๒๑} สัมภาษณ์, นายสิงห์ สำเริง, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๗ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนจะมีการทอดผ้าบังสุกุลไม่กี่ชุด โดยจะให้แขกผู้มีเกียรติหรือผู้หลักผู้ใหญ่หรือญาติผู้ใหญ่ขึ้นเป็นเจ้าภาพทอดเท่านั้น ในการทอดผ้าบังสุกุลพิธีกรซึ่งทำหน้าที่แทนเจ้าภาพ ก็จะมีมนต์พระสงฆ์ขึ้นพิจารณาครั้งละ ๔ รูปหมุนเวียนไปตามลำดับ บางครั้งถ้าพระสงฆ์มีน้อยก็จะหมุนหลายรอบ ก่อนการทอดผ้ามหาบังสุกุล พิธีกรก็จะนำประวัติของผู้ตายมาอ่าน เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติ และยืนไว้อาลัย ถ้าเป็นศพพระก็จะนั่งสงบนิ่งไว้อาลัยแทนการยืนไว้อาลัย จากนั้นพิธีกรก็จะเชิญประธานในพิธีขึ้นทอดผ้ามหาบังสุกุล และนิมนต์ประธานฝ่ายสงฆ์ขึ้นพิจารณาผ้ามหาบังสุกุล ปัจจุบันนี้ทางกระทรวงวัฒนธรรม แจ้งให้เปลี่ยนจากคำเรียกว่าผ้ามหาบังสุกุล เป็นผ้าบังสุกุล (ผ้ามหาบังสุกุลใช้เฉพาะงานพระราชพิธีที่ในหลวงหรือผู้แทนพระองค์เสด็จไปเอง) จากนั้นก็วางดอกไม้จันทน์ โดยพระภิกษุสามเณรก็จะทยอยขึ้นวางดอกไม้จันทน์ ตามด้วยแขกผู้มีเกียรติ ญาติพี่น้องและผู้มาร่วมในพิธี เมื่อลงจากเมรุเจ้าภาพมักมีของชำร่วยไว้คอยมอบให้แก่ผู้ที่มาร่วมในพิธี เช่น หนังสือที่ระลึก พวงกุญแจ ยาต้ม เป็นต้น

๓) ประเพณีการเผาศพ

(๑) การเผาศพในปัจจุบันมีพิธี ๒ ตอน คือ ตอนแรกเผาพอเป็นพิธี ที่เรียกอย่างสามัญว่าเผาหลอก ตอนที่สองเป็นการเผาจริง ซึ่งปัจจุบันนี้มักจะดำเนินการต่อจากจากเผาหลอกเป็นการเผาจริงเลยทีเดียว เมื่อถึงกำหนดประชุมเพลิงหรือเผาศพจริง พนักงานของทางวัดหรือสัปเหร่อจะยกศพลงจากจิตกาธานหรือเชิงตะกอน แล้วเปิดฝาหีบให้เจ้าภาพดูศพเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็ใช้น้ำมะพร้าวรดลงที่ศพ ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อถือกันมาแต่โบราณว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ ผู้ที่ไปเผาศพก็คงจะช่วยกันนำพื้นคนละคันสองคันไปเผาเหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาภายหลังจึงใช้รูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม และดอกไม้จันทน์ ๑ ช่อ จุดไฟแล้ววางไว้ที่เชิงตะกอนใต้ศพเวลาเผา พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรมเรียกว่าสวดอภิธรรมหน้าไฟเวลาจุดไฟเผาศพมีความเชื่อถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาว่า ห้ามมิให้ต่อไฟกัน

การเผาศพข้างขึ้นห้ามเผาคุ้ ข้างแรมห้ามเผาเคี เพราะถือว่าเป็นอัปมงคล เรียกว่า ผีเผาคน ต้องเป็นข้างขึ้นเผาเคี ข้างแรมเผาคุ้ เรียกว่าคนเผาผี การนับข้างขึ้นนับ ๑ ถึง ๑๕ การนับข้างแรมนับ ๑๖ ถึง ๓๐ เป็นอันว่า แรม ๑ คำเป็นเลข ๑๖ กลายเป็นวันคุ้ แรม ๒ คำเป็นเลข ๑๗ กลายเป็นวันเคี การเผาในวันคุ้ของแรมเท่ากับเป็นวันเคีเหมือนกัน เพื่อให้จำง่าย

(๒) การเสี่ยงทายหาที่ฝังหรือเผาศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ และมรรคทายกในชุมชนตำบลเทพรักษา เกี่ยวกับประเพณีการเสี่ยงทายหาที่ฝังหรือเผาศพ พบว่า ในชุมชนตำบลเทพรักษา ซึ่งผู้ตายสั่งไว้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อศพ โดยไม่ให้เผาให้ฝังไว้ก่อน ก็จะมีประเพณีการฝังศพแทนการเผา หรือเจ้าภาพลูกหลานยังไม่พร้อมที่จะทำบุญอุปการกิจก็จะฝังไว้ก่อนเช่นเดียวกัน ซึ่งแต่เดิมนั้นก็มักนิยมฝังศพไว้ก่อนอยู่แล้ว โดยจะฝังศพไว้ที่ป่าช้า เวลาจะขุดหลุมฝังศพนั้นสัปเหร่อจะเอาไขไก่โยนหาที่ฝังหรือเผาก่อน มีการเสี่ยงทายโยนไขไก่หาที่ฝังศพหรือเผาศพ โดยสัปเหร่อจะนำเครื่องเช่นบูชาและไขไก่ ๑ ฟอง ไปเสี่ยงทายไว้ก่อนที่จะหามศพไปฝังหรือเผา โดยมีการเซ่นบูชาบอกเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าช้าว่าจะมาเสี่ยงทายหาที่อยู่ให้คนตาย เมื่ออธิษฐานแล้วก็โยนไขไก่ลงที่พื้น ถ้าไขไก่แตกตรงไหนก็แสดงว่าคนที่ตายต้องการให้ฝังหรือเผาตรงนั้น ถ้าไม่แตกก็ต้องเสี่ยงทายโยนไขไก่หาจนไขแตก แต่มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า ถ้าคนตายไม่ต้องการให้ฝังหรือเผาตรงนั้น แม้โยนไขไก่กระทบของแข็งอย่างไรก็ไม่แตก แต่ถ้าผู้ตายต้องการให้ฝังหรือเผารณานอยู่ตรง

นั้น แม้ไขไก่ที่โยนลงจะกระทบดินที่นุ่มนวลอย่างไรก็แตกทันที จึงได้จัดเตรียมสถานที่ฝังหรือเตรียมกองฟอนเพื่อทำการเผาต่อไป

แต่ปัจจุบันนี้ถ้าจะฝังศพก็ฝังไว้ที่วัด จึงไม่มีการโยนไขไก่หาที่ฝังศพเหมือนแต่ก่อน เพราะที่วัดก็จำกัดเลือกไม่ได้ ส่วนใหญ่ก็จะไปขุดหลุมหรือใช้อัฐิถ่อปูนเตรียมไว้ก่อนฝังหรือบรรจุศพเรียบร้อยแล้ว การประกอบพิธีฝังศพนั้นก็มีการแห่ศพพวงศพเหมือนกันกับการเผาศพ เพียงแต่การฝังศพนั้นใช้ก้อนดินวางแทนดอกไม้จันทร์ ส่วนมากถ้าเป็นศพพระเถระก็มักจะมีการบรรจุศพไว้ก่อนเพื่อเตรียมการจัดงานศพในภายหลัง ถ้าเป็นศพฆราวาสก็จะก่ออัฐิถ่อปูนทำเป็นที่บรรจุศพหรือเก็บศพไว้ก่อนในวัดนั่นเอง

๓.๒.๖ ประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย

เมื่อทำพิธีเผาศพแล้ว เจ้าภาพจะทำการเก็บอัฐิการเก็บอัฐิจะทำในวันที่เผาศพเลยทีเดียว แต่ถ้าหากว่าเก็บไม่ทันก็จำทำการเก็บในวันรุ่งขึ้น แล้วจึงนำอัฐิมาตั้งบำเพ็ญบุญอุทิศให้ผู้ตายต่อไป ซึ่งมีประเพณีพิธีกรรมคือ ประเพณีการแปรรูป ประเพณีการตั้งอัฐิบำเพ็ญกุศล ประเพณีการทำบุญอุทิศให้ ประเพณีการบรรจุอัฐิ ตามลำดับ ดังนี้^{๒๒}

๑) ประเพณีการแปรรูปและเก็บอัฐิ เบื้องต้นสัปเหร่อจะทำการแปรรูปคือ นำกองกระดูกนั้นมาปั้นทำให้เป็นรูปคนนอนหงาย หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก สมมุติว่าตายลูกหลานก็จะนำเอาเงินเหรียญคนละ ๓๒ เหรียญ (เท่าอวยวะ ๓๒ ประการ) มาปิดตามตัวจนทั่ว จึงนำเสื้อผ้ามาวางทับเสมือนหนึ่งสวมเสื้อผ้า มีผ้าขาวม้าพาดไหล่หรือเอว มีการทำแพกากกล้วยใส่เครื่องเช่นปักรูปเทียนและธงกระดาษทั้ง ๔ มุม พร้อมกับขึงด้ายสายสิญจน์(สามเส้น) รอบทั้ง ๔ มุม แล้วจึงนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป มาบังสุกุลตายและบังสุกุลเป็น จากนั้นก็จะนิมนต์ให้ประธานสงฆ์จุดด้ายสายสิญจน์ให้ขาดจากกันทั้ง ๔ มุม (ปรกติให้พระจุดแค่มุมเดียวนอกนั้นให้สัปเหร่อจุดแทน) จากนั้นก็จะมีการทำลายรูป โดยสัปเหร่อที่เป็นหัวหน้า จะมีการถือเสียมทำท่าทางแสดงโดยเอาเสียมที่ถือสอดเข้าที่หว่างขากลับไปมา ๒ ครั้งเหมือนตายแล้วเกิดใหม่ แล้วทำเสียงขั่นเหมือนไก่ บ่งบอกว่าสว่างแล้ว จากนั้นก็จะใช้เสียมและจอบแซะตามรูปปั้นเกลี่ยไปมาจนทั่วมองเห็นอัฐิหรือกระดูก สัปเหร่อก็จะนำไม้หรือกากกล้วยที่ทำเหมือนคีมให้พระคืบเก็บกระดูกก่อนแล้วแล้วลูกหลานและญาติของผู้ตายก็จะพากันเก็บกระดูกต่อไป ซึ่งจะใช้น้ำมะพร้าวล้างกระดูกและประพรมด้วยน้ำอบน้ำหอม แล้วจึงเอาผ้าขาวมารองห่อหน้าใส่โกศ พร้อมกับเอาผ้าขาวห่อทับโกศอัฐิอีกทีหนึ่ง ส่วนขี้เถ้าและอัฐิที่หลงเหลืออยู่ก็จะขุดดินฝังไว้ที่บริเวณตรงนั้น จากนั้นลูกหลานและญาติก็จะแห่อัฐิมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดหรือที่บ้านต่อไป

๒) ประเพณีการตั้งอัฐิบำเพ็ญกุศล เจ้าภาพจะนำอัฐิมาตั้งบนโต๊ะที่เตรียมไว้พร้อมรูปภาพผู้ตายด้านหน้ามีที่ตั้งรูปเทียนเพื่อจุดบูชา เมื่อได้เวลาก็จะนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ซึ่งถือว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลอุทิศอย่างหนึ่ง คืบของวันนั้นบางเจ้าภาพก็จัดให้มีการละเล่นหรือมีมหรสพให้ชม เป็นการคลายความเจ็บเหงาความเศร้าให้เบาบางลง แต่ถ้าไม่มีการละเล่นหรือมหรสพเจ้าภาพและผู้สูงอายุก็พากันนอนเฝ้าอยู่ในงานตลอดทั้งคืนจนรุ่งเช้า

^{๒๒} สัมภาษณ์, นายบัณฑิต สุขล้วน, ปราชญ์ชาวบ้านหมู่ ๙ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

๓) ประเพณีการทำบุญอุทิศให้ พ่อรุ่งเช้าของการทำบุญฉลองอัฐิ เจ้าภาพลูกหลาน ก็จะจัดให้มีการทำบุญตักบาตร นิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา ถวายภัตตาหารเช้าพระสงฆ์ และทอด เครื่องบังสุกุลถวายจตุปัจจัยไทยธรรมอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับต่อไปต่อจากนั้นก็ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วันเรียกว่า บำเพ็ญกุศลทักษิณานุสรณ์ คือทำบุญแผ่กุศลให้ผู้ตาย บางครั้งก็ ทำบุญตรงกับวันครบรอบปีของผู้ตายเป็นประจำปี หรือทำบุญกระดุกในวันสงกรานต์ เป็นต้น ทั้งนี้ ไม่ใช่เรื่องตายตัว สุดแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ วิธีทำนั้นจะทำเพียงสังฆทานก็ได้ การสวดมนต์ เกี่ยวกับทำบุญให้ผู้ตายไม่ต้องมีด้ายสายสิญจน์และหม้อน้ำมนต์ การวางสายสิญจน์และตั้งหม้อ น้ำมนต์เขาใช้สำหรับพิธีมงคลเท่านั้น แต่ถ้าจะทำบุญเกี่ยวกับผู้ตายและการมงคลในเวลาเดียวกันก็มี สายสิญจน์และหม้อน้ำมนต์ได้ เช่น ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน ศพที่เผาแล้วและเอากระดูกมา ทำบุญและทำบุญบ้านด้วยเช่นนี้ก็วางสายสิญจน์ และตั้งหม้อน้ำมนต์ได้แต่ไม่ควรเอาสายสิญจน์ไปวาง กับที่ใส่กระดูก จะเอาสายสิญจน์วางกับกระดูกก็ต่อเมื่อจะถึงเวลาจะบังสุกุลอีกครั้งหนึ่ง การบังสุกุล นั้นคือพระว่า “อนิจจา วตสงขารรา จนถึง เตสํ วูปสโม สุโข” เป็นบทปลงสังขารของพระและผู้อยู่ใน ที่นั้นก็ปลงตามไปด้วย ให้เห็นว่าร่างกายเป็นของไม่เที่ยงเกิดมาแล้วก็เสื่อมและดับลงในที่สุด จะมีสุข ได้ก็ต่อเมื่อร่างกายสงบ คือไม่มีเกิด ไม่มีดับ นี่เป็นข้อความบทบังสุกุล แปลว่า ผ้าที่เปื้อนฝุ่น ละอองหรือที่เข่าห่อซากศพเป็นเรื่องของพระที่จะต้องไปเที่ยวพิจารณาหาตามซากศพ แล้วนำมา ซักฟอกเป็นผ้านุ่งห่ม สมัยนี้พระไม่ต้องลำบากถึงอย่างนั้น เพราะมีผู้ศรัทธานำผ้าที่สะอาดมาวางไว้ที่ ข้างศพ หรือวางไว้กับภูเขาโยงแล้วพระก็พิจารณาเอาผ้าที่วางไว้เรียกว่า ผ้าบังสุกุล พระไปพิจารณา ผ้านั้นเรียกว่า ซักผ้าบังสุกุล ซึ่งเรียกกันติดมาจนบัดนี้

การทำบุญให้ผู้ตายนี้ ตามตำนานว่ามีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เมื่อพระผู้มีพระภาค เจ้า เสด็จไปเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารถวายทานแก่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน วันแรก ไม่ได้อุทิศผลให้แก่ใคร ๆ พระประยูรญาติที่ถวายขนมไปแล้วเมื่อไม่ได้รับผลก็พากันมาสาแดงกายร้อง ทุกข์ในเวลากลางคืน วันที่สองพระเจ้าพิมพิสารถวายทานอีก ทรงอุทิศผลทานให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไป แล้วพวกเหล่านั้นก็มาปรากฏให้พระเจ้าพิมพิสารเห็นว่าได้รับผล พ้นจากความลำบากแล้ว มีเรื่อง เป็นอย่างนี้จึงเป็นประเพณีทำบุญให้แก่ผู้ตายตลอดมาจนบัดนี้ อีกเรื่องหนึ่งปรากฏในคัมภีร์พระธรรม บทว่า ลูกสาวเศรษฐีคนหนึ่งหนีตามผู้ชายไป พ่อเข้าใจว่าลูกสาวตายจึงทำบุญอุทิศให้ เป็นประเพณี เนื่องมาอย่างนี้

๔) ประเพณีการบรรจุอัฐิ เจ้าภาพมักจะไม่นิยมเก็บอัฐิไว้ที่บ้านของตน ส่วนมากก็จะนำอัฐิไปบรรจุไว้ที่วัด ที่เจดีย์ หรือที่กำแพง ที่สร้างเตรียมไว้ พิธีการบรรจุอัฐินั้น เจ้าภาพก็จะแห่อัฐิไปยังสถานที่เตรียมไว้ มีการจุดธูปเทียนบูชาอัฐิและบอกเจ้าที่เจ้าทางขออนุญาต นำอัฐิของบรรพบุรุษมาบรรจุไว้ที่นี่ จากนั้นก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์ ๔ รูป สวดมาติกา บังสุกุล บรรจุ อัฐิต่อไป